

Gaat het echt beter met de natuur in Nederland?

Reactie op het artikel in *Landschap* 26/4: 161-169

In *Landschap* 26/4 stellen Udo de Haes *et al.* (2009) dat het weer beter gaat met de natuur in Nederland. Zij baseren dat op het aantal soorten dat in Nederland verschijnt en verdwijnt en op een aantal voorbeelden van vooruitgang. Maar de ene soort is de andere niet en voorbeelden vormen nog geen bewijs. Onze graadmeters wijzen niet in de richting van recent natuurherstel.

Op het eerste gezicht gaat het goed met de natuur in Nederland. Udo de Haes *et al.* melden bijvoorbeeld over hogere planten: “In de twintigste eeuw zijn er in ons land 157 soorten bijgekomen, merendeels van binnen Europa, en 45 soorten verdwenen.” Over vogels zeggen ze: “In 1990 waren er in ons land 193 soorten broedvogels, in 2000 was er een toename tot 207 soorten.” En over korstmossen: “Zo zijn er in de laatste tien jaar vier bedreigde soorten uitgestorven, is één uitgestorven soort teruggevonden en zijn zeventien nieuwe soorten gevonden.”

Deze toename in het aantal soorten is verklaarbaar. Door het toegenomen verkeer over grote afstanden zijn de natuurlijke verspreidingsmogelijkheden van veel planten en dieren vergroot. Dat zorgt voor een continue toevoer van nieuwe soorten in Nederland, waarvan een deel zich ook daadwerkelijk vestigt. De vestigingssnelheid is recent verhoogd doordat zuidelijke soorten in ons land beter kunnen overleven dan vroeger vanwege de klimaatverandering. Noordelijke soorten hebben daar juist last van, maar er zijn meer zuidelijke dan noordelijke soorten. Bedenk daarbij dat een soort al ‘verschijnt’ op één locatie, maar pas ‘verdwijnt’ als deze van alle locaties weg is, en het wordt duidelijk waarom op nationaal niveau het aantal soorten toeneemt.

Over de grens kijken

Mag je daaruit concluderen dat de natuur veel verloren terrein heeft teruggewonnen, zoals Udo de Haes *et al.* doen?

Nee, want de soorten die verdwijnen zijn vaak elders ook bedreigd (kuifleeuwerik bijvoorbeeld), terwijl de soorten die verschijnen vaak ook elders al veel voorkomen. Continentaal en mondiaal is er verlies aan soorten, maar paradoxaal genoeg gaat dat vaak hand in hand met een toename van het aantal soorten op het schaalniveau van landen en staten als gevolg van mechanismen zoals hierboven beschreven. Ook in andere landen neemt het aantal soorten toe. Zo is in de Verenigde Staten de soortenrijkdom van planten in de loop der jaren met 20% per staat gestegen. Dat is ook het geval in Australië en de toename in aantal soorten geldt eveneens voor allerlei andere gebieden en soortgroepen (Sax & Gaines, 2003). De stijging in soortenrijkdom komt niet alleen voor rekening van exoten, maar ook van soorten van binnen de eigen biogeografische regio. Sax & Gaines (2003) noemen deze paradox een *educational challenge*, omdat onderzoekers, beleidmakers en natuurbeheerders doorgaans denken dat de soortenrijkdom op alle schaalniveaus gaat afnemen. Internationaal is daarom afgesproken dat elk land in de eerste plaats de eigen soorten probeert te behouden, zodat er mondiaal zoveel mogelijk soorten overleven. Daarom is het beleidsdoel van het ministerie van LNV dat er in 2020 duurzame condities moeten zijn voor het voortbestaan van alle in 1982 van nature in Nederland voorkomende soorten en populaties. Terecht wijzen Udo de Haes *et al.* erop dat het onmogelijk is om alle inheemse soorten duurzaam te behouden, als deze op drift raken door de klimaatverande-

ARCO VAN STRIEN,
LEO SOLDAAT &
FRANK SARIS

Dr. A.J. van Strien Projectgroep Natuurstatistiek, Centraal Bureau voor de Statistiek, Postbus 24500, 2490 HA Den Haag asin@cbs.nl
Dr. L.L. Soldaat Projectgroep Natuurstatistiek, Centraal Bureau voor de Statistiek.
Drs. F. Saris SOVON Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
(Met dank aan Willy van Strien en Chris van Turnhout)

Foto Aat Barendregt geo.uu.nl/pictures/barendregt, Hoek van Holland

ring. Er is dus best iets voor te zeggen om niet alleen op inheemse soorten te letten. Nieuwkomers tellen nu alleen als winst mee als het om herstel gaat van eerdere verliezen in Nederland (otter, bever); ze zouden in de toekomst ook mee kunnen tellen als het om internationaal bedreigde soorten gaat waarvoor Nederland (al dan niet tijdelijk) een opvangadres moet bieden. Maar om winst en verlies te bepalen mag je ook dan niet zomaar elke verdwijner wegstrepen tegen elke verschijner.

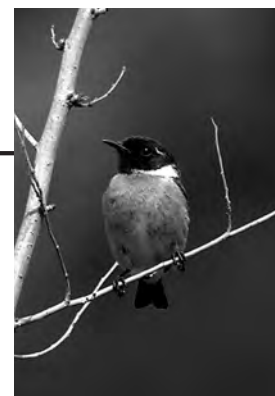
Udo de Haes *et al.* hebben nog een tweede reden voor optimisme: onder de nieuwkomers zitten allerlei bijzondere soorten, zoals kraanvogel en zeearend. Is dat geen overtuigend bewijs van natuurherstel? Tegenover elk positief voorbeeld, hoe verheugend ook, is echter wel een tegenvoorbeeld te noemen van recente achteruitgang (draaihals, tapuit). Op ecosysteemniveau geldt hetzelfde: tegenover positieve ontwikkelingen, bijvoorbeeld in voedselrijke natte systemen en ruigtes, staan negatieve, bijvoorbeeld in heide. Voorbeelden bewijzen dus niet zoveel. We moeten ons daarom niet te veel bezighouden met willekeurig gekozen successen en verliezen. Het gaat er vooral om hoe het met de natuur *gemiddeld genomen* gaat, waarbij verschillende aspecten van biodiversiteitsverandering de aandacht krijgen en niet alleen het aantal soorten op nationale schaal.

Graadmeters

De door CBS, particuliere gegevensbeherende organisaties en het Planbureau voor de Leefomgeving gehanteerde graadmeters (Ten Brink *et al.*, 2001) zijn ontworpen om de algehele toestand van de natuur op een solide manier weer te geven. Ze zijn gevoelig omdat ze niet alleen het verschijnen en verdwijnen van soorten meenemen, maar ook de daaraan voorafgaande voor- en achteruitgang. Ze houden bovendien rekening met de natuurlijke arealen van soorten. Eén van de graadmeters is de lengte van Rode

Lijsten, de zogenaamde Rode Lijstindicator, zie compendiumvoordeleefomgeving.nl. Die graadmeter wordt gebruikt in de Natuurbalans en (naast andere indicatoren) door het ministerie van LNV om bovengenoemd beleidsdoel te evalueren. Rode Lijsten worden voor een soortgroep eens in de tien jaar opgesteld. Voor elke soort wordt dan aan de hand van populatietendens en nationale zeldzaamheid bepaald of deze bijvoorbeeld ‘kwetsbaar’, ‘bedreigd’ dan wel ‘thans niet bedreigd’ is. Bij te weinig data krijgt een soort het predicaat ‘onvoldoende gegevens’. De ontwikkeling van het aantal bedreigde soorten kan worden bepaald door lijsten van verschillende decennia met elkaar te vergelijken. Voor de soorten waarvoor inmiddels twee keer een Rode Lijst is opgesteld (zoogdieren, vogels, reptielen, amfibieën, en dagvlinders) is volgens de Rode Lijstindicator de gemiddelde bedreiging met 7% toegenomen in de afgelopen tien tot vijftien jaar. Niet bepaald een aanwijzing dat het beter gaat met de natuur.

Udo de Haes *et al.* wijzen op enige methodische valkuilen bij het vergelijken van twee Rode Lijsten, maar daarmee wordt bij de Rode Lijstindicator al rekening gehouden. Als een soort bijvoorbeeld nieuw in Nederland verschijnt en nog erg zeldzaam is, dan komt deze in de categorie ‘gevoelig’ terecht. Zulke soorten maken een Rode Lijst langer, terwijl het eerder om winst dan om verlies gaat. Deze soorten worden daarom bij de Rode Lijstindicator buiten beschouwing gelaten, tenzij het om soorten gaat die op een vorige Rode Lijst als ‘verdwenen’ stonden. Ook soorten met ‘onvoldoende gegevens’ blijven in de vergelijking van lijsten buiten beschouwing. Anders dan Udo de Haes *et al.* denken kijkt de Rode Lijstindicator niet alleen maar naar meer of minder soorten in vergelijking met de oude lijst, maar vergelijkt hij de volledige soortenlijst van een soortgroep in de tijd. Dat komt ons inziens dicht in de buurt van de indicator die Udo de Haes *et al.* aan het slot van hun artikel voorstellen. Het enige verschil is dat de

Foto's **Jerry van Dijk**, klein geaderd witje, wespenspin en sponszwam. **Aat Barendregt**, knooppkruid. **Jan van der Straaten**, saxifraga.nl, roodborsttapuit.

Rode Lijstindicator alleen nieuwkomers die eerder waren verdwenen meerekent, terwijl zij alle nieuwkomers willen meetellen, ook bijvoorbeeld klimaatvolgers. Wij zijn daarin vooralsnog terughoudender, vanwege eerder vermelde redenen.

Behalve de Rode Lijstindicator gebruiken we in bijvoorbeeld het Compendium voor de Leefomgeving en in de jaarlijkse Vogelbalans (Koffijberg, 2009) ook nog graadmeters die de gemiddelde aantalsontwikkeling van een hele soortgroep bepalen. Dergelijke graadmeters hebben we, naast de vijf soortgroepen uit de Rode Lijstindicator, ook voor libellen, bospaddenstoelen en overwinterende watervogels. Ze laten over de afgelopen tien tot twintig jaar een gevarieerd beeld zien, met dagvlinders als uitgesproken verliezers en zoogdieren en overwinterende watervogels als winnaars. Hierbij wordt geen onderscheid gemaakt tussen soorten. Een aantal andere graadmeters

doet dat echter wel om te kunnen beoordelen hoe het met de kwaliteit van ecosystemen is gesteld en om meer inzicht te krijgen in de achterliggende processen. Daarbij gaat het om trends van karakteristieke soorten voor ecosystemen, inclusief nieuwkomers als middelste bonte specht en kleine zilverreiger. Over het algemeen laten deze ecosysteemgraadmeters vaker een achteruitgang van karakteristieke soorten zien dan een vooruitgang. Een andere ontwikkeling die graadmeters laten zien is de voortschrijdende verruiging in de vegetatie van natuurgebieden in de laatste tien jaar (Van Duuren et al., 2008). Alles bij elkaar komt hier niet het beeld uit naar voren dat het beter gaat met de natuur.

Referentiejaar

Het spreekt voor zich dat het oordeel over ontwikkelingen in de natuur ook sterk bepaald wordt door de gekozen re-

ferentieperiode. De graadmeters van het Compendium voor de Leefomgeving kijken zo ver terug in de tijd als de basisgegevens toelaten. Meestal is dat hooguit enkele tientallen jaren. Rode lijsten worden weliswaar gemaakt door een vergelijking te maken tussen de huidige situatie en die van 1950, maar de Rode Lijstindicator vergelijkt twee lijsten van rond 1994 en 2004 met elkaar en doet dus een uitspraak over recente ontwikkelingen. Desondanks geven de meeste graadmeters toch geen duidelijk positief beeld van de ontwikkeling van de natuur. En dat terwijl de grootste achteruitgang ver daarvoor plaatsvond, met name vóór 1970. Rond die tijd werd vanwege het natuurverlies een begin gemaakt met het moderne natuurbeschermingsbeleid. Daarom pleiten Udo de Haes *et al.* ervoor om de trends in de natuur te vergelijken met de situatie in 1970, omdat vanaf die tijd de effectiviteit van het natuurbeschermingsbeleid valt te meten. Het jaar 1970 was een dieptepunt voor veel groepen van organismen en dan is het inderdaad goed om te zien dat trends (voor sommige soorten) zijn omgebogen. Toch valt er veel voor te zeggen om de huidige situatie ook te beoordelen met als referentie de periode van vóór 1970. De aanleiding voor het nieuwe beleid was immers juist het natuurverlies van vóór dat jaar. En je wilt toch geen dokter die niet meer verder zoekt als de patiënt eenmaal gestabiliseerd is op de intensive care? Daarom verkiezen wij een analytische referentie die zo vroeg ligt als de gegevens toelaten. Dat wil niet zeggen dat die situatie ook het doel van natuurbehoud moet zijn. Maar een vroeg referentiejaar levert een genuanceerder oordeel dan wanneer de blik alleen op de meest recente periode is gericht, zoals blijkt uit de volgende twee voorbeelden uit Udo de Haes *et al.* Zij vragen zich af waarom de recente positieve trends bij amfibieën en reptielen niet tot uiting komen in de nieuwe Rode Lijst van amfibieën en reptielen. Dat komt doordat het herstel onvoldoende was om de eerdere verliezen goed te maken.

Verder constateren ze dat “het de laatste vijf tot zes jaar weer beter met de paddenstoelen gaat, met als mooi voorbeeld de cantharel.” Het lijkt ons goed om daarbij te weten dat het recente herstel de achteruitgang als gevolg van verzuring en vermesting in de vorige eeuw nog lang niet heeft goedge maakt. Tegenwoordig groeien veel bospaddenstoelen vooral in lanen en nog weinig in de voedselarme bossen waar ze vroeger te vinden waren (Arnolds & Veerkamp, 2008).

Gaat het nu beter?

Samenvattend blijkt uit onze graadmeters niet dat het beter gaat met de natuur in Nederland. Uit de Rode Lijstindicator komt naar voren dat de lengte van Rode lijsten in de laatste tien tot vijftien jaar is toegenomen bij vogels, dagvlinders, reptielen en amfibieën; alleen bij zoogdieren is de nieuwe lijst korter. Ook bij andere graadmeters zien we nog veel voorbeelden van recente verliezen. Dat wijst allemaal niet in de richting van een gemiddelde verbetering van de natuur op landelijke schaal in de laatste jaren. Dit laat onverlet dat er wel degelijk op onderdelen successen zijn behaald, mede dankzij de inspanningen van veel natuurbeschermingsinstanties.

Literatuur

Arnolds, E. & M. Veerkamp, 2008. Basisrapport Rode Lijst Paddenstoelen. Nederlandse Mycologische Vereniging, Utrecht.

Brink, B. ten, A. van Strien & R. Reijnen, 2001. De natuur de maat genomen in vier graadmeters. Landschap 18/1:5-19.

Duuren, L. van, T van der Meij, M. Rijken, M. van Veen & A van Strien, 2008. Botanische veranderingen in de Nederlandse natuurgebieden. De Levende Natuur (109) 1: 9-12.

Koffijberg, K. 2009. Vogelbalans 2009. Thema Flyways. Beek-Ubbergen. SOVON Vogelonderzoek.

Sax, D.F. & S.D. Gaines, 2003. Species diversity: from global decreases to local increases. Trends in Ecology and Evolution (15) 11: 561-566.

Udo de Haes, H.A., W.L.M. Tamis, G.R. de Snoo & H.T. Prins, 2009. Het gaat weer beter met de natuur in Nederland. Landschap 26/4: 161-169.